

*Д. Г. Михайленко,
ст. викладач кафедри фінансів і кредиту, Сумський державний університет*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЛАСНОСТІ В ПРОЦЕСІ МАЛОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

D. H. Mykhailenko

TRANSFORMATION OF PROPERTY IN THE PROCESS OF SMALL PRIVATIZATION AT THE REGIONAL LEVEL (EXAMPLE OF SUMSKA REGION)

Визначено місце малої приватизації в процесі трансформації відносин власності. Досліджено результати проведення процедури приватизації об'єктів груп А, Д, Ж за конкретний проміжок часу в Сумській області. Зроблено відповідні аналітичні висновки. Визначено чинники, що стримують приватизаційні процеси. На основі проведеного дослідження запропоновано напрямки стимулювання малої приватизації.

The place of small privatization in the process of transformation of property relations is determined. The results of the privatization procedure of objects of groups A, D, G for a specific period of time in the Sumy region were investigated. Appropriate analytical conclusions are made. The factors hindering privatization processes are determined. On the basis of the conducted research, the directions of stimulation of small privatization are proposed.

Ключові слова: *приватизація, роздержавлення, державна власність, мала приватизація, трансформація власності*

Key words: *privatization, denationalization, state property, small privatization, ownership transformation*

Постановка проблеми. З метою повноцінного становлення інституту приватної власності з моменту проголошення незалежності в Україні пройдено великий і важкий шлях. Основним інструментом цього процесу виступала приватизація державного майна. І якщо корпоратизація та акціонування як паралельні процеси з подальшою передачею (продажем) прав власності державою іншим учасникам ринку часто ставали та стають подіями з великим суспільним резонансом, мала приватизація проходить в робочому режимі для державних та комунальних органів приватизації, зрідка привертаючи увагу загальнодержавних засобів масової інформації. Слід відзначити, що саме вона відіграє значну роль в формуванні малого та середнього бізнесу, розвиток якого завжди декларувався в якості стратегічного економічного пріоритету. Перебуваючи на заключному етапі масового реформування державної власності, нам потрібно розуміти, яким чином проходила мала приватизація, які фактори її підтримували або гальмували. Необхідно деталізувати негативні чинники, що стримують цей суспільно важливий процес, науково обґрунтувати можливості надання йому відповідних імпульсів для завершення трансформації в системі «державна і приватна власність» особливо з урахуванням властивостей регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Приватизація в контексті впливу на інституційні перетворення була і залишається предметом досліджень значного кола науковців. Серед тих, хто здійснив вплив на формування наукової думки за визначеним напрямком, потрібно зазначити О. Бакланову, С. Давимука, А. Гальчинського, К. Гелбрейта, К. Ерроу, О. Пасхавера, О. Рябченка, Дж. Стігліца, В. Трубарова, М. Чечетова, М. Шкільняка та багатьох інших дослідників. Науковцями узагальнено значні інформаційні масиви, обґрунтовано необхідність реформування економік з переважно державною власністю, визначено значною мірою методологію та інструментарій приватизації. Але проблеми оптимального співвідношення державної та приватної власності, в тому числі в регіональному аспекті, встановлення критеріальної бази завершення великої та малої приватизації залишаються невирішеними.

Постановка завдання. Метою роботи є аналітичне дослідження процесу приватизації об'єктів державної власності груп А, Д та Ж на території Сумської області протягом останнього десятиріччя з визначенням чинників, що його стримують.

Виклад основного матеріалу. В процесі соціально-економічної трансформації України особливу роль було відведено Фонду державного майна України. Одним з основних завдань його діяльності визначена «реалізація державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності» [1, ст. 4]. У відповідності до чинного законодавства об'єкти приватизації класифіковано наступним чином [2, ст. 5.1]:

«велика» приватизація:

група В - єдині майнові комплекси державних підприємств, їх структурних підрозділів (середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 100 осіб, обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) перевищує 70 мільйонів гривень, вартість майна достатня для формування статутного капіталу акціонерного товариства; акції акціонерного товариства, утвореного в процесі приватизації та корпоративної (крім об'єктів групи Г); єдині майнові комплекси підприємств і організацій сільського, рибного господарства та агропромислового комплексу незалежно від вартості майна та середньооблікової чисельності працюючих;

група Г - єдині майнові комплекси державних підприємств та акції акціонерних товариств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави або ознаки домінування на загальнодержавному ринку товарів (робіт, послуг), підприємств оборонно-промислового комплексу, а також об'єкти, що мають унікальні виробництва, використовують рідкісні ресурси;

група Е - акції (частки, паї), що належать державі у статутному капіталі господарських товариств, інших господарських організацій і підприємств;

мала приватизація:

група А - єдині майнові комплекси державних підприємств, їх структурних підрозділів, які можуть бути виділені в самостійні суб'єкти господарювання - юридичні особи (середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 100 осіб, обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) не перевищує 70 мільйонів гривень, вартості майна недостатньо для формування статутного капіталу господарського товариства); окреме індивідуально визначене майно;

група Д - об'єкти незавершеного будівництва (будівлі, споруди, передавальні пристрої, які не введені в експлуатацію), законсервовані об'єкти;

група Ж - об'єкти соціально-культурного призначення, в тому числі разом із земельними ділянками державної власності, на яких вони розташовані.

Додатковим обґрунтуванням суттєвості теми дослідження на загальнодержавному рівні та наявності проблем при проведенні малої приватизації являється прийняття окремих Законів України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва» та регулярних змін до них.

На території Сумської області протягом 2006-2015 років було реалізовано 57 об'єктів груп А, Д та Ж (таблиця 1).

Таблиця 1.

Приватизація об'єктів державної власності, що відносяться до груп А, Д, Ж, за 2006-2015 роки (Сумська область) [3]

№ п/п	Етап приватизації	Од. виміру	В тому числі по роках									
			2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Продано об'єктів	шт.	15	10	5	7	4	4	4	4	2	2
2	вартість без ПДВ, в т.ч.:	тис. грн.	518,8	925,1	2519,1	3190,5	6215,3	390,8	177,5	346,4	328,1	538,6
3	група А	шт.	7	8	5	6	3	4	2	4	1	2
4	вартість без ПДВ	тис. грн.	388,6	561,2	2519,1	3179,7	6176	390,8	156,1	346,4	315,6	538,6
5	група Д	шт.	8	1	0	1	1	0	2	0	0	0
6	вартість без ПДВ	тис. грн.	130,2	44,4	0	10,8	39,3	0	21,4	0	0	0
7	група Ж	шт.	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0
8	вартість без ПДВ	тис. грн.	0	319,5	0	0	0	0	0	0	12,5	0
9	Виставлялись на продаж, але не були	шт.	5	4	0	1	1	1	0	2	0	0
		гр. А	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0
		гр. Д	5	3	0	0	0	1	0	1	0	0
		гр. Ж	0		0	0	0	0	0	0	0	0
	разів		25	5	0	1	1	2	0	4	0	0

№ п/п	Етап приватизації продані	Од. виміру	В тому числі по роках									
			2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
10	Повернені об'єкти	шт.	1	1		1	1	0	0	0	0	0

Аналіз даних, наведених в таблиці 1, дозволяє зробити ряд істотних висновків щодо процесу малої приватизації державного майна в Сумській області: 1) значно скоротилося число проданих об'єктів за рік (з 15 до 2); 2) тенденція скорочення протягом періоду мала поступовий східний характер за винятком 2009 року, що не нівелює системності висновку; 3) стрімке падіння загальної кількості реалізованих об'єктів відбулося після 2009 року; 4) протягом 2010-2013 років сталася тимчасова кількісна стабілізація продажів на рівні 4 об'єктів за рік; 5) в останні 2 роки досліджуваного періоду рівень реалізації об'єктів державної власності був найнижчим за період і дорівнював 2 одиницям; 6) тенденція продажів об'єктів групи А практично ідентична загальній тенденції по всім об'єктам малої приватизації (коефіцієнт кореляції майже 0,9); 7) частка об'єктів групи А в сукупній кількості реалізованих об'єктів за 10 років становила 74 відсотка (42 договори купівлі-продажу з 57 відповідно), а в чотирьох роках (2008, 2011, 2013, 2015) – 100 відсотків; 8) надходження грошових коштів від продажу об'єктів групи А в сукупних доходах державного бюджету від малої приватизації перевищило 96 відсотків; 9) коефіцієнт кореляції грошових потоків від реалізації індивідуально визначеного майна та від загальної реалізації дорівнює 0,998; 10) частка об'єктів групи Д в сукупній кількості реалізованих об'єктів становила 23 відсотка; 11) у вартісному вимірі частка надходжень від продажу об'єктів незавершеного будівництва в загальному обсязі склала 1,6 відсотка; 12) в кількісній структурі реалізації найменшою являється частка об'єктів групи Ж (3 відсотка); 13) грошові надходження від приватизації об'єктів групи Ж в сукупних доходах становили 2,2 відсотка; 14) реалізація об'єктів державної власності, що відносяться до груп Д та Ж, має чітко виражений дискретний характер (жодного об'єкту не продано у 5 та 8 роках відповідно); 15) частина об'єктів груп А та Д (7 та 43 відсотка від загальної кількості об'єктів кожної групи відповідно) виставлялися на продаж, але не були придбані покупцями; 16) 100 відсотків запропонованих на аукціонах об'єктів групи Ж змінили форму власності; 17) частка оголошених в 2006 році аукціонів, на які не було подано жодної заявки, в їх загальному числі за 2006-2015 роки становила 59 відсотків; 18) на кожен об'єкт, що був виставлений на продаж, але не був придбаний інвестором, приходиться в середньому 3,2 аукціони; 19) співвідношення повернутих об'єктів до державної власності в зв'язку з невиконанням покупцем взятих на себе зобов'язань до загальної кількості укладених договорів купівлі-продажу за досліджуваний період дорівнює 0,07.

Враховуючи аналітичні висновки та дослідивши практику приватизаційних процесів, потрібно визначити чинники, що призводять до гальмування малої приватизації. По-перше, падіння купівельної спроможності населення внаслідок фінансової кризи 2008-2009 року значною мірою вплинуло на зацікавленість інвесторів у придбанні об'єктів державної власності. По-друге, об'єкти з найвищим ступенем інвестиційної привабливості реалізовувались протягом попередніх приватизаційних етапів. По-третє, об'єкти приватизації в Сумській області в переважній більшості розташовані в сільській місцевості. Скорочення населення та падіння економічної активності в таких регіонах суттєво зменшують попит на нерухомість в цілому. Вчетверте, внесення відповідних норм до Земельного кодексу призвело до посвідчення нотаріусами договорів купівлі-продажу нерухомого майна виключно при наявності кадастрового номеру земельної ділянки. Наслідком такої зміни стала необхідність виготовлення земельпорядної документації на всі об'єкти малої приватизації, в тому числі об'єкти, реалізація яких відбувається без земельної ділянки. З 2009 року приватизація об'єктів групи Д проходить на першому етапі тільки з землею. Рішення про її виключення може бути прийняте після виставлення таких об'єктів на продаж разом із земельною ділянкою декілька разів. Наведені обставини уповільнюють процес реформування власності, оскільки частина інвесторів не зацікавлена у придбанні землі під об'єктами (наприклад, незавершене будівництво багатопверхових будинків), а виготовлення земельпорядної документації потребує значних витрат державних коштів та збільшує термін передприватизаційної підготовки на строк від 9 місяців до 2 років. По-п'яте, включення значної частини об'єктів до переліку тих, що підлягають приватизації, відбувалося наприкінці 1990-х – початку 2000-х років. Відсутність належного фінансування призвела до того, що вони не консервувались належним чином, руйнувалися протягом тривалого періоду, розбиралися сторонніми особами та знаходяться в аварійному стані. Вшосте, методи оцінки, що застосовуються для визначення початковою вартості об'єктів малої приватизації, не дозволяють в повній мірі відобразити ринкову ціну, за якою інвестор погодився б придбати аукціонний лот, враховуючи необхідність його добудови та ремонту, фінансування супутніх процедур.

Проведений аналіз результатів процесу реформування власності в контексті малої приватизації та чинників, що на нього впливають, свідчить про продовження процесу трансформації державної власності та необхідність вжиття дієвих заходів щодо його стимулювання. Основними напрямками прискорення завершення приватизаційних процедур на рівні країни та області являються:

- стимулювання зростання економічної активності середнього та малого бізнесу, включаючи надання пільгових кредитів таким ринковим агентам для придбання державної власності за конкретних умов (добудова та введення в експлуатацію з подальшим розширенням виробництва, створення нових робочих місць та ін.);
- спрощення пов'язаних з передприватизаційною підготовкою, оформленням та виконанням договорів купівлі-продажу процедур (реєстрація власності, виготовлення земельпорядної документації,

необхідність визначення кадастрових номерів, нотаріальне посвідчення, отримання підтвердних документів щодо виконання договорів купівлі-продажу);

- запровадження електронних аукціонів;
- широкомасштабне застосування аукціонів з пониженням ціни (голландських аукціонів) та аукціонів з нульовою ціною;
- спрощення процедур визначення стартової ціни об'єктів малої приватизації;
- повна інвентаризація державного майна з визначенням чітких критеріїв щодо тієї частини, яка підлягає обов'язковій приватизації.

Висновки. Становлення інституту приватної власності стає ключовим елементом формування повноцінної ринкової економіки української держави. Мала приватизація займає чільне місце в процесі трансформації державної власності у приватну. Аналіз її результатів за період 2006-2015 років в Сумській області вказує на необхідність прийняття рішень щодо системного стимулювання приватизації об'єктів груп А, Д та Ж. Конкретними заходами за таким напрямком повинні бути стимулювання економічної активності малого та середнього бізнесу, спрощення відповідних супроводжувальних процедур, розвиток електронних аукціонів, визначення конкретного підсумкового переліку приватизаційних об'єктів.

Література:

1. Закон України «Про Фонд державного майна України»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4107-17>
2. Закон України «Про приватизацію»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2163-12>
3. Аналітичні довідки про роботу РВ ФДМУ по Сумській області: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.spfu.gov.ua/ua/regions/Sumyhtml/spf-analytics.html

References:

1. The Law of Ukraine "On the State Property Fund of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4107-17>
2. The Law of Ukraine "On Privatization", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2163-12>
3. Analytical information on the work of the State Property Fund of Ukraine on the Sumy region, available at: www.spfu.gov.ua/ua/regions/Sumyhtml/spf-analytics.html

Стаття надійшла до редакції 20.02.2016 р.